

УДК 811.111

Л. Ф. Омельченко,

доктор філологічних наук, професор кафедри
(Київський міжнародний університет);

О. О. Жихарєва,

кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри
(Київський національний лінгвістичний університет)

ПРАГМАТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ АНГЛІЙСЬКИХ ТЕЛЕСКОПІЗМІВ

Стаття присвячена вивченню телескопії в різних сферах комунікації. Проаналізовані фактори появи телескопизмів і співвіднесення їх з граматичними потребами суспільства. Цей словотворчий процес обумовлений лінгвістичною тенденцією мовної економії, поповнює словниковий склад сучасної англійської мови новими одиницями та дозволяє сформувати нові словотворчі елементи.

У лінгвістичних дослідженнях ХХ століття все більшої уваги приділяється як проблемі словотворення, так і окремим словотворчим моделям у рамках когнітивного і прагматичного підходів. Постійно виникають нові слова, нові поняття. З'являються скорочення слів, злиття слів чи телескопія, оскільки новим поняттям необхідно закріпити свої значення, назви у мові. Прагматика пов'язана з активними номінативними процесами. У рамках комунікативно-прагматичної парадигми поява у слова нового лексико-семантичного варіанта може бути розглянута як результат прагматичної варіативності слова, а саме його вживання в різних ситуаціях спілкування в залежності від професійного, соціального, територіального, національного статусів комунікантів. Дослідники велику увагу приділяють відношенню між семантикою і прагматикою, виділяючи семантико-прагматичний підхід [1]. Якщо слово вживається у нетиповому контексті носієм іншого соціолекта, це надає слову новий відтінок, який потім закріплюється в окремий лексико-семантичний варіант слова. Семантична новизна породжує прагматичну новизну [2: 5]. Тобто, у сучасній англійській мові одним із аспектів вивчення мови є прагматика, яка досліджує одиниці мови в їх відношенні до тих чи інших осіб, які користуються мовою [3: 153-160; 4: 8]; "pragmatics – the study of what people mean by language, when they use it in the normal context of social life" [5: 130]. Поява у слові нового лексико-семантичного варіанту в прагматичному аспекті дозволяє проаналізувати його вживання в різних ситуаціях спілкування, одна і та ж лексична одиниця реалізує своє значення в однакових ситуаціях по-різному, розширюються контексти. Загальновідомо, що саме засоби масової комунікації, реклама, медицина, наука є основними видами поповнення нової лексики в англійській мові. Постійні зміни соціальної, культурної сфер життя відображаються на лексиці.

Одним із ефективних засобів і словотворчим процесом поповнення словникового складу англійської мови є телескопія. "Все більшого значення і розповсюдження в англійській мові набуває словотворчий процес, який ми умовно називаємо "blending" [6: 6], "створення нових найменувань шляхом телескопії – один із улюблених засобів словотвору в англійській мові США" [7: 22], "активну роль телескопії (зрощення фрагментів лексичних одиниць або одної лексичної одиниці з фрагментом другої) на сучасному етапі поповнення розмовного шару лексики можна пояснити тим, що це дуже економний спосіб відбиття комплексних предметів, явищ, понять у досить короткому слові" [8: 190].

Об'єктом даної статті є телескопічні слова як формування нового словотворчого засобу англійської мови в різних сферах вживання.

Метою статті є опис широко розповсюдженої в сучасній англійській мові телескопії – недостатньо дослідженого і цікавого процесу словотворення.

Актуальністю цієї статті є розгляд телескопизмів в аспекті їх функціонування, аналіз факторів появи телескопизмів і співвіднесення їх з прагматичними потребами суспільства.

За останні роки з'явилася тенденція до збільшення телескопичних одиниць у мові. Одним із проявів закону економії мовленнєвих засобів, принципу найменшого зусилля вважається утворення телескопичних номінацій, слів-злитків, слів-портмоне. "Відбір потрібної лексеми в процесі породження мови супроводжується прагненням репрезентанта до найбільш швидкого рішення поставленого комунікативного завдання. Для цієї мети мовець проводить ретельний відбір лексем, які здатні з найбільшою точністю і ясністю, з одного боку, і найменшим об'ємом репродуктивних одиниць, з іншого, передати необхідний відтінок значення предмета чи явища" мова йде про тенденцію до мовної економії [9: 10]. Проаналізувавши перший словник Барнхарта, автори виявили, що телескопизми склали 4,8% від загальної кількості неологізмів, а у другому словнику – вже 8% від усіх неологізмів [1: 28]. Слова-злитки складають 20% всіх новоутворень в американській рекламі і 16% новоутворень у сленгу [10: 42]. Серед них виділяються часткові слова-злитки, тобто в яких об'єднується один усічений елемент і повна форма іншого елемента. Найбільш продуктивний тип фінального усічення першого компонента: *Europlug* (European + plug) – електровилка, яку використовують у країнах Європи; *sigarettiquette* (cigarette + etiquette); *enviropig* (environment + pig).

© Омельченко Л. Ф., Жихарєва О. О., 2010

Менш типове – усічення другого елемента: *airtel* (air + hotel); *workaholic* (work + alcoholic); *nicotini* (nicotine + martini); *searchjack* (search + hijack), а також деякі приклади фінального усічення другого компонента: *kidvid* (kid + video) – дитячі телевізійні програми. Як зазначає В. І. Заботкіна, в останні десятиліття скоротилося утворення нових телескопічних слів, у яких скорочуються обидва елементи. Головним чином переважають одиниці з фінальним усіченням першого компонента і усіченням другого: *disohol* (diesel + alcohol) – суміш дизельного палива і етилового спирту. Менш багаточисленими є одиниці з фінальним усіченням обох компонентів, наприклад: *zedonk* (zebra + donkey); *sitcom* (situation + comedy) – радіо- і телекомедія. Також з'явилися нові утворення із об'єднуючим -o-: *stimoceiver* (stimulate + receiver).

Словоскладання не можна назвати процесом – це миттєвий акт переходу вихідних слів у словозлиток. У словозлитті приймає участь незвичайна одиниця – фрагмент, який не існує у мові, а з'являється у мовленні в момент злиття двох слів [11: 2]. Як зазначає І. М. Берман, "пограничний характер телескопічного словотворення, який вказує на безупинний процес розвитку словотворчих засобів мови і тим самим яскраво ілюструє діалектичний взаємозв'язок мовних явищ, не повинен заслонити докорінних словотворчих властивостей, що виділяють його хоч і в пограничній, все ж особливий спосіб утворення нових слів" [12: 107]. За М. А. Бельською телескопія – це один із видів універсалізації, який відрізняється від інших тим, що в результаті телескопії з елементів структури членів словосполучення утворюється нова лексична одиниця [7: 22]. Таку ж точку зору підтримує В. І. Заботкіна, при цьому ступінь розчленованості і вмотивованості нижче, ніж у складних словах, що пояснюється наявністю схованих виокремлених компонентів [1: 79]. Від складних слів контамінації відрізняються тим, що вони не піддаються розкладанню на складові частини. В утворенні більшості контамінацій приймають участь не слова і не основи, а їх частини, наприклад: *putmobil* (liput + automobile); *butterine* (butter + margarine) [13: 204]. Але значення телескопічних слів більш інтенсивне, емоційне, більш насичене, ніж значення відповідних опорних слів [10: 9].

Для вивчення телескопії і структури телескопічних слів інтерес викликає явище гаплогії. Гаплогічні телескопічні неологізми утворюються накладанням фонем на стику двох слів, наприклад: *slimnastics* (slim + gymnastics); *faction* (fact + fiction) – художня література з документальними фактами; *Americanadian* (America + Canadian); *pomato* (potato + tomato); *radiorator* (radio + orator); *rurban* (rural + urban); *vidoc* (video + documentary).

С. В. Воронін підкреслює, що телескопічні гаплогічні слова в основному оказіональні лексеми. "Слова-злитки, як правило, володіють високим рівнем експресивності, притаманної невимушено-розмовній лексиці. Підвищена експресивність у даному випадку є результат не тільки зведення в одну лексичну одиницю двох значень, але і наслідок виникнення у слові відтінку каламбуру" [14: 83-84].

Велику роль у процесі творення телескопізмів відіграє навмисність, обумовлена потребою для позначення нових понять і явищ чи, з іншого боку, бажання надати мовленню емоційної експресивності. Наприклад: *tavernacular* (tavern + vernacular) – вульгарна розмовна мова; *cinemogul* (cinema + mogul) – впливовий кінопродюсер; *shamateur* (sham + amateur) – спортсмен-професіонал, який виступає за аматорів. Телескопізми дуже продуктивні у звичайній мові, відрізняються високою експресивністю, і займають особливе місце у колоквіальному словотворенні за слова з суто просторічною характеристикою [10: 15].

Розглядаючи телескопізми, не можна не відзначити їхньої ролі у формуванні нових словотворчих елементів. На сучасному етапі розвитку англійської мови елемент *-holic/aholic* має статус суфікса [15: 16; 17] і з'явився завдяки іменнику *alcoholic*. В. І. Заботкіна відносить цей елемент до напівафіксів і вважає, що "прийняв участь у створенні цілої низки новоутворень" [1: 28]. Інші ж автори вважають, що елемент *-holic*, що "виділився в результаті перерозкладення морфемного складу іменника *alcoholic* (alco – holic), надмірного захоплення" і, таким чином, набув статусу словотворчого суфікса [18: 160]. Слова, які утворюються з цим елементом, головним чином характеризують людину: *chocoholic* – людина, яка полюбить шоколад; *golfaholic* – людина, яка дуже захоплюється грою у гольф; *politicoholic* – людина, яка цікавиться тільки політикою; *spendaholic* – людина, яка має пристрасть витратити гроші; *workaholic* – людина, яка має пристрасть до роботи. Даний суфікс проявляє дуже високу активність у створенні похідних від основ, які називають будь-які реалії і явища дійсності, в основному назви продуктів харчування, наприклад: *cheesoholic* – людина, яка дуже любить сир; *coffeaholic* – людина, яка дуже любить каву; *sweetaholic* – людина, яка дуже любить солодке [18: 161].

Новоутворення, які пов'язані із занепокоєнням перед сучасною технікою, спостерігаємо в таких словах: *cyberphobia*; *cybertechnophobia*; *telephobia*. Серед негативних ефектів, створених сучасною технікою є перенасиченість інформацією: *infoflood*; *info glut* [19: 37].

Новіший суфікс, який надає похідним значення дії чи процесу *-athon/ethon/thon*, виділився від іменника *marathon*. У семантиці цього суфікса виражається підсилювально-експресивний компонент конотації, наприклад: *bikeathon* – тривале катання на велосипеді; *dancethon* – довгий і стомливий

танець; *workathon* – напружена робота. Завдяки утворенню нових слів підвищується експресивність вимови, проявляється відношення мовця до того чи іншого явища.

В утворенні термінів електронної техніки та радіоелектронної апаратури широко використовується напівсуфікс *-tron*. Наприклад: *cosmotron*; *magnetron*; *positron*. Напівсуфікс *-tron* є останнім складом слова *electron*. Поява нового напрямку людської діяльності, людського пізнання, а саме розвиток телебачення, комп'ютерних технологій, Інтернету, отримала багатогранне відображення у слові, призвела до прагматичної потреби утворення слів із новим суфіксом *-tele*, наприклад: *телемост*; *телебаума*; *telecommuter* – той, хто працює вдома; *teleshopping* – замовлення покупок по телефону; *televanking* – фінансова служба, яка дозволяє клієнту проводити банківські операції через домашній комп'ютер.

Елемент *-erati* з'явився в англійській мові наприкінці ХХ століття після того, як слово *glitterati* (*glitter* + *literati*) послужило зразком для інших утворень, що позначають людей, відомих у певній галузі: *cinerati*, *cyberati*, *journalrati*, *culturati*.

Як зазначає Ю. А. Зацний, умови для появи нових словотвірних елементів створюються шляхом виділення осколків, що входять до складу телескопізму. Такі словотвірні елементи починають виокремлюватися в результаті створення цілого ряду неологізмів за аналогією до слова-зразка і стають продуктивнішими [8: 191].

Приклади антономазії та антономазійні телескопічні одиниці представлені у роботі О. С. Чирвоний, наприклад: "ОбаМао. Даже светлый образ Обама китайские товарищи переосмыслили на свой лад. Им куда ближе к телу оказались футболки с изображением Обама в образе Мао Цзедун" [ВВ, 2009, № 213: 6]. Автор зазначає, що поодинокими є випадки переміщення одного слова або його частини всередину іншої лексеми, а саме: *ambimouseterous* (*ambidexterous* + *mouse*); *retalirator* (*retaliator* + *rate*) [20: 8].

Складовими телескопізмів також виступають існуючі скорочення слів. Наприклад слово *celeb* (скорочення лексичної одиниці *celebrity*): *celeblog* (*celebrity* + *blog*); *celebreality* (*celebrity* + *reality*); *celebutante* (*celebrity* + *debutante*). Багато інших телескопізмів створено із словом *blog* (скорочення лексичної одиниці *weblog*): *siblog* (*sister* + *blog*); *vlog* (*video* + *blog*) [8: 190].

Більшість телескопізмів вживаються у засобах масової інформації, в рекламі, оскільки це завжди незвичайно, яскраво і новітньо, необхідно привернути увагу і створити певний прагматичний ефект на мовця чи читача. Телескопічні новоутворення також знаходимо в назвах торгових марок у спорті, моді. Наприклад: торгова марка *Adidas* (*Adi Dassler*) засновник компанії, яка виробляє спортивний одяг. Новий телескопізм *Bradgelina* (*Brad* + *Angelina*) об'єднує в собі два відомих імені кінозірок Голівуду Анджеліни Джолі і Бреда Пітта [21: 152]; вибори в *укрятнике* (Україна + курятник), "Нові українські *працеголіки* побивають західні стандарти" [День, 16.04. 2007: 2]; "В Германии насчитывается более 200 тысяч трудоголиков, в Швейцарии – около 115 тысяч. Общество трудоголиков в Швейцарии называется 'Сумасшедшие труженики'. Там трудоголизм возведен в ранг чумы XXI века" [Труд, 08.02.2010: 5]; "Для какого дела их всех, собственно, собрали на это *пиаршество* духа во время кризиса" [2000, 30.10.2009: А.8]; "Пензенский переводчик Юрий Стома ввел в обиход слово *Rusglish* (Russian + English). Оно означает извращенное сочетание английских и русских слов. Неологизм включили в Merriam Webster's Open Dictionary" [Труд, 15.01.2010].

Слід зазначити, що значення нового слова може мати зовсім інший відтінок значення, окремий від двох слів, чи сатирично-негативне забарвлення. Наприклад: *НАТОбность* – іронічно забарвлений окаяналізм, контекстуальна функція якого засновується на омофонічності лексем (*надобность* + *НАТОбность*) [22: 13]. Сатирично-негативне значення представлено у слові *breastseller* (*breast* + *bestseller*) – іронічне поєднання створено по аналогії з лексемою *bestseller* (найбільш розповсюджена книга), для позначення 'розповсюдженої' суперобкладинки, на якій зображена жінка з неприкритою груддю [10: 27].

Необхідно зауважити, що іноді сфера вживання телескопізмів вимагає у комунікантів певного типу компетентності саме в цій сфері. Наприклад: *televangelist* (*television* + *evangelist*); *cyclodrum* – барабан, що обертається з отворами і джерелом світла, який використовується для створення ефекту вогнів поїзду, що проходить; *Butskellism* (*Butler* + *Geitshell*) – сполучення консервативної політики Батлера і лейбористської політики Гейскелла; "Споры о климатических изменениях становятся все жарче. Так называемый 'Климатгейт', разразившийся еще в конце прошлого года, в начале нынешнего получил продолжение" [ВВ, 2010, № 010: 7]; "Именно на них рассчитаны концерты поющих 'труселей'" [Сегодня, 19.01.2010: 4].

Інтенсивне зростання корпусу телескопізмів у сучасній англійській мові обумовлено тим, що вони опираються на закономірності словотворення, притаманні англійській мові, проявляючись у формі скорочення кореневих морфем і спрощення складних слів, а також відповідають експресивно-семантичним тенденціям, що постійно оновлюють лексичні одиниці, які втрачають свою виразність у процесі мовлення.

Більшості телескопізмів притаманним є прояв тенденції до економії, майже всі нові слова мають додаткове семантико-стилістичне значення, більш інформативні. Проникаючи у практику мовного спілкування і сприяючи оновленню, поживленню лексичного репертуару мовців англійської мови, телескопічні утворення у жвавому вживанні перетинаються та взаємодіють з елементами різних лексичних шарів [10: 35, 49].

Телескопізми отримують широку популярність, активно проникають на сторінки газет і журналів, з'являються у сфері реклами і моді, використовуються у мові науки і техніки. З'являються нові суфікси, які утворюють нові слова і є продуктивними у розвитку сучасної англійської мови. Телескопія є не тільки поповненням словникового складу новими одиницями, а й основою для подальшого словотворення, формування нових словотворчих елементів.

Перспективним є вивчення телескопії як активного процесу поповнення словникового запасу з точки зору когнітивно-дискурсивного підходу. Необхідно прослідити використання оказіональних телескопізмів в авторських стилях і дискурсивні особливості їх виникнення як у лінгво-прагматичному, так і національно-культурному ракурсах; вивчити причини виникнення комунікативних невдач лінгвокогнітивного характеру, які зумовлюються відмінністю в концептуальних і мовних картинах світу комунікантів нестандартним осмисленням з причини комунікативного шуму певного фрагмента дійсності, хибною референтною віднесеністю телескопічної одиниці одним з комунікантів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Заботкина В. И. Новая лексика современного английского языка: учеб. пособ. для ин-тов и фак-тов иностр. яз. / В. И. Заботкина. – М.: Высшая школа, 1989. – 126 с.
2. Молчкова Л. В. Профессиональная лексика англоязычных средств массовой информации: прагматика, семантика, структура: автореф. дисс. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.04 – германские языки / Л. В. Молчкова. – Самара, 2003. – 24 с.
3. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов. – М.: КомКнига, 2007. – 569 с.
4. Комова Т. А. Языковая личность в контексте антропонимической прагматики / Т. А. Комова // Вісник Київського міжнародного університету. Серія: Іноземна філологія. – 2009. – Вип. 6. – К.: Правові джерела. – С. 5–12.
5. Widdowson H. G. Linguistics. – Oxford, 2002. – 134 p.
6. Черкасская Е. Б. Некоторые новые тенденции в лексической системе современного английского языка II Ученые записки МГПИ им. Ленина / Е. Б. Черкасская // Исследования по английской и сравнительной лексикологии. – 1971. – Т. 471. – М. – С. 6–16.
7. Бельская М. А. Возникновение и функционирование в английском языке словообразовательных элементов -apa, -scare, -teria, -rama, -burger: автореф. дисс. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.04 – германские языки / М. А. Бельская. – Л., 1969. – 22с.
8. Зацний Ю. А. Шляхи і способи збагачення сучасної розмовної лексики англійської мови / Ю. А. Зацний // Нова філологія. – 2009. – Вип. 34. – Запоріжжя: ЗНУ. – С. 189–95.
9. Маракушина Г. В. Роль компрессии в лексической номинации (на материале английского, немецкого и русского языков): автореф. дисс. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.20 – сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание / Г. В. Маракушина. – М., 2008. – 19 с.
10. Деякі тенденції у розвитку телескопічних слів сучасної англійської мови / [Омельченко Л. Ф., Максимчук Н. М., Бех П. О., Биркун Л. В.]. – К.: НМК ВО, 1992. – 59с.
11. Мурадян А. Ю. Словослияние и слова-слитки в английском языке / А. Ю. Мурадян // Вестник ЛГУ. Серия истории, языка, литературы. – 1975. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та. – С. 2-12.
12. Берман И. М. О 'вставочном типе словообразования' / И.М. Берман // Вопросы языкознания. – 1959. – № 2. – С. 104-107.
13. Полякова Л. И. Контаминация как одна из особенностей словообразования современного разговорного немецкого языка / Л. И. Полякова // Ученые записки МГПИ им. Ленина. – Т. 35. – М., 1966. – С. 200-210.
14. Воронин С. В. Пограничные явления словообразования и фонетики (образование гаплогогических слов-слитков и 'композигов') / С. В. Воронин // Научные доклады высшей школы. Филологические науки. – 1968. – № 1. – С. 82-85.
15. Айнбиндер М. И. Англо-русский словарь-справочник: Новейшие модели словообразования в языке Америки и Англии / М. И. Айнбиндер. – СПб.: АДИА-М+ДЕАН, 1996. – 32 с.
16. Macmillan English Dictionary for Advanced Learners. – Oxford: Macmillan Publishers Ltd., 2002. – 1692 p.
17. Грин Д. Словарь новых слов / Д. Грин. – М.: Вече, Персей, 1996. – 352 с.
18. Гималетдинова Г. К. О некоторых средствах интенсификации семантики существительных в английском языке / Г. К. Гималетдинова // III Международные Бодуэновские чтения: И. А. Бодуэн де Куртене и современные проблемы теоретического и прикладного языкознания. – 2006. – Т. 2. – Казань: Изд-во Казан. ун-та. – С. 160-162.
19. Чередниченко В. А. Новая лексика и фразеология английского языка, отражающая физическое и ментальное состояние человека / В. А. Чередниченко // Нова філологія. – 2003. – №3(18). – Запоріжжя: ЗДУ. – С. 35-41.

20. Чирвоний О. С. Комп'ютерний лексикон сучасної англійської мови: структурний, семантичний, функціональний аспекти: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 "германські мови" / О. С. Чирвоний. – Одеса, 2010. – 17 с.
21. Алымова Т. В. Функционирование телескопных единиц в английском языке / Т. В. Алымова, Е. В. Михайлова // Нова філологія. – 2009. – Випуск 34. – Запоріжжя: ЗНУ. – С. 150-153.
22. Страмной А. В. Газетный текст как источник неологизмов (на материале русской и французской прессы): автореф. дисс. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.01 – русский язык, 10.02.05 – романские языки / А. В. Страмной. – Волгоград, 2007. – 22с.

Матеріал надійшов до редакції 01.04. 2010 р.

Омельченко Л. Ф., Жихарева Е. А. Прагматические характеристики английских телескопизмов.

Статья посвящена изучению телескопии в разных сферах коммуникации. Проанализированы факторы возникновения телескопизмов и их соотношение с прагматическими потребностями общества. Этот словообразовательный процесс обусловленный лингвистической тенденцией языковой экономии, пополняет словарный состав современного английского языка новыми единицами и позволяет сформировать новые словообразовательные элементы.

Omelchenko L. F., Zhykhareva O. O. Pragmatic Characteristics of English Telescope Words.

The article focuses on studying the telescope words in different spheres of communication. It gives the analysis of factors of telescope words emergency and their correlation with pragmatic needs of the society. This word-building process is stipulated by the linguistic tendency to speech economy and enriches vocabulary with new words and allows forming new word-formative elements.